

שהחליטה היא דוקא כשלא חזר ואפאה, ואין יוצאים בה לפי שאינה בכלל 'לחם', והמיעוט מ'עוני' מתייחס לאשישה בלבד (בעל המאור).

ויש שכתב, שחליטה בבליה עבה שנחשבת מצה עשירה גם לאחר שחזר ואפאה, זה דוקא בחליטה של טיגון בשמן, וזו החליטה האמורה בסוגייתנו, אבל חליטה במים רותחים, מועיל לחזור ולאפותה כדי להחשיבה 'לחם עוני' (רא"ש בשם רב האי גאון). ■ להלכה, ראה ביאורנו להלן (לט, ב ד"ה אבל חולטין), שבזמננו כל סוגי החליטה אסורים בכל ימות הפסח.

וְלֹאֲשִׁישָׁה, מצה גדולה וחשובה, העשויה כדי להתכבד בה בפני גדולים, ואינה נחשבת 'לחם עוני' (ע"פ רש"י, הערוך ערך אשש, ומאירי), ואין יוצאים בה אפילו בדיעבד (מהר"ם חלאווה להלן מב, א ד"ה מי פירות). וכל מצה החשובה מחמת גודלה הרי היא בכלל זה, ואין צריך דוקא שיעור 'אשישה' שמבואר בגמ' להלן שהוא 'אחד משה באיפה', אלא הברייא נקטה 'אשישה' רק ככינוי ללחם חשוב [וכן מדויק בגמ' להלן] - 'מאי משמע דהאי אשישה לישנא דחשיבותא' וכו', כלומר, שבאנו ללמוד רק שאשישה הוא כינוי ללחם חשוב, ולא שזהו השיעור (שואל ומשיב תלתאה ג, יג; ביאה"ל תנר, א, בדעת רש"י).

ויש שכתבו, ש'אשישה' הכוונה לשיעור 'אשישה' שהוא דוקא אחד משה באיפה, כמבואר בגמ' להלן (פרי חדש שם, שו"ע הרב, ה, ביאה"ל שם, בדעת הרמ"א). ויש שכתב, ש'אשישה' היא סוג של עיסה חלוטה, ועל כן הוזכרו בברייא יחד 'חלוט ואשישה' (ביאה"ל שם, בדעת רב האי גאון ובדעת הרמב"ם ושאר הפוסקים שלא הזכירו 'אשישה'). ■ להלכה, טוב לכתחילה שלא לעשות את המצה רחבה יותר מדי, שהרי היא כ'אשישה' (רמ"א או"ח תנר, א), ובדיעבד אין להחמיר אפילו במצה גדולה מאד (כי לדעת רב האי גאון והרמב"ם אין זו אשישה) (ביאה"ל שם).

בַּפֶּת הַדְּרָאָה, שניטל כל הדרה, דהיינו פת קיבר (רש"י), שנעשית מקמח המעורב בסובין [קליפת החיטה] (קרבן נתנאל יד, ז, בביאור רש"י; רמב"ם חמץ ומצה ו, ה; רא"ש שם, בדעת הר"ף). אבל בפת העשויה מסובין בלבד, אין יוצאים ידי חובה (רמב"ם שם), כיון שאינה נקראת 'לחם' (מגיד משנה שם בשם הרא"ה; רא"ש שם). ויש שכתבו, שהכוונה היא לפת העשויה מסובין בלבד [שניטל כל הדרה, שניפו את הקמח ונשאר הסובין] (ר"ן על הר"ף, בדעת הר"ף ורש"י). ■ להלכה, אין יוצאים במצה העשויה מסובין בלבד, אך יוצאים במצה המעורבת בסובין [כהרמב"ם] (שו"ע או"ח תנר, א).

אוֹצִיא חֵטְיִן וְשְׂעוּרִין שֵׁשׁ בְּמִינֵן בִּיכּוּרִים, ואין הכוונה למעט את כל חמשת מיני דגן, כי אם כן במה תתקיים המצוה, שהרי צריך שתהא המצה 'לחם עוני', ולחם' הוא רק מחמשת המינים כמבואר לעיל (לה, א), אלא כוונת הברייא היא למעט חיטים ושעורים בלבד, כיון שאין מביאים ביכורים אלא מחיטים ושעורים ממש, אבל שאר המינים לא מתמעטים בדרשה זו אף שהם ממין חיטים ושעורים (תוס', ע"פ גירסת מהרש"ל וביאור הפני יהושע).

יָכוֹל שְׂאֵנִי מוֹצִיא אֶף מַעֲשֵׂר שְׁנִי בירושלים, מלצאת בו ידי חובת מצה, הואיל ואינו נאכל 'בכל מושבות' אלא בירושלים, שאי אפשר להוציאו מירושלים ולפדותו ולאכול, משום שמדברנ 'מחיצות קולטות' [כמבואר בגמ' במכות כ, א], כלומר, שמשקלטוהו מחיצות העיר שוב אינו נפדה (רש"י). ואם כן מדברנ אין יוצאים בו, שמדברנ אינו נחשב 'נאכל בכל מושבות' (ע"פ תוס' להלן לה, א בתי שני ורש"י כאן). [ומה שהביאה הברייא ריבוי מהתורה של 'מצות' 'מצות', אף שמדאורייתא אין צורך בריבוי (קושיית רעק"א), כוונת הברייא היא שיש לדמות דרבנן לדאורייתא, שכשם שאם היו 'מחיצות קולטות' מדאורייתא, היינו מרבים מעשר שני מ'מצות' 'מצות', כך גם לענין דרבנן אפשר לצאת בו. והריבוי כשלעצמו אינו מיותר, כמבואר בגמ' לעיל ולהלן (מנחת שלמה)]. ויש שכתב, שגם מדאורייתא נחשב 'אינו נאכל בכל מושבות', לפי שאיסור דרבנן נחשב אינו ראוי מדאורייתא (בית האוצר [לר"י ענגיל] א, קלד, וכן משמע בשער המלך לולב ח, א. וראה ספק הגמ' להלן לט, ב לענין מרור של מעשר שני. וראה גם ביאורנו לעיל לה, ב לענין מצת טבל דרבנן). ויש שכתבו, שלא הוצרך ריבוי למעשר שני בירושלים, אלא אם נאמר ש'מחיצות קולטות' הוא דין דאורייתא (תוס').

כִּי לֹא תוּכַל שְׂאֵתוּ וְאֵין שְׂאֵת אֶלָּא אֶכֶּלָה, וכך מתפרש הפסוק, 'כי ירחק ממך המקום' - במעשר שני טהור מחוץ לירושלים, 'כי לא תוכל שאתו' - או אפילו הוא בירושלים אלא שנטמא ואי אתה יכול לאוכלו, אזי 'ונתת בכסף' (ריב"ן מכות יט, ב ד"ה ואין).

לָחֶם עוֹנִי פָּרֵט לְחֻלוֹט - כלומר, עיסה שבישלה במים רותחים, ונקראת פת חשובה ואינה 'לחם עוני' (רש"י). וכל זה דוקא בעיסה שבבליה עבה שיש עליה שם לחם, רק שאינה נחשבת 'לחם עוני' אף אם חזר ואפאה, אבל כשבבליה רכה, אזי אם לא אפאה לאחר החליטה, אין עליה כלל שם 'לחם' [ועל כן פטורה גם מחלה, כמבואר במשנה בחלה המובאת בגמ' להלן (לו, א)], ואם חזר ואפאה, נחשבת 'לחם עוני' ויוצאים בה (תוס', ע"פ המשנה הנ"ל וגמ' ביבמות מ, א. וראה חזו"א או"ח קכד על התוס' כאן). ויש שכתב,